

SISTEMUL TRATATELOR DE PACE DE LA PARIS ȘI REALITĂȚILE POLITICE ROMĂNEȘTI (1919—1920)

GH. I. FLORESCU

Desăvârșirea unității naționale a statornicit și impus recunoașterea unanimă a comuniunii stabilite în timp între toate provinciile României, realizându-se astfel cadrul național și social-economic propriu unui nou stadiu al evoluției istorice, caracterizat de modificări profunde în structura economică, socială și politică a țării. Participarea la primul război mondial, cu intenția recunoscută și afirmată în mod oficial de a împlini aspirația unirii tuturor românilor într-un singur stat, precum și actele intervenite la 27 martie, 28 noiembrie și 1 decembrie 1918¹ au făcut ca România să se prezinte la Conferința păcii ca un stat unitar, astfel încât forumului internațional constituit la Paris nu-i rămânea decât să accepte și să ratifice o realitate, ineluctabilă dealtfel afirmării noastre istorice². Așa cum se sublinia încă din 1919, în primul Parlament al României întregite, „baza unirii noastre, baza României Mari, izvorul de drept al acestei înfăptuiri mărețe, încântătoare pentru noi, sunt hotărârile luate în Bucovina, în Basarabia și în Ardeal și este în expresiunea voinței unitare a suveranității colective a întreg neamului românesc“³. Trecuse de mult vremea acelor sentințe diplomatice care, fără a ocoli arbitrariul și echivocul, hotărâu evoluția relațiilor internaționale, astfel încât la Conferința păcii „între pereții diplomați nu s-a făcut altceva decât s-a ratificat, s-a luat la cunoștință această hotărâre a neamului românesc, pe care a găsit-o dreaptă și corespunzătoare atît stărilor de fapt, precum și principiilor care călăuzesc o lume“⁴. Dealtfel, acest punct de vedere a fost relevat apoi de mulți dintre cei care au luat în studiu această problemă, precizându-se că „ilustrul areopag“ parizian nu avea, în cazul României, decât să sancționeze niște acte devenite deja evidente incontestabile⁵.

1. Cf. Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *Viața politică în România, 1918—1921*, Ediția a II-a completată, București, Ed. politică, 1976, p. 14, 18, 22.

2. *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, București, Ed. politică, 1975, p. 37.

3. *Dezbatările Adunării Deputaților (în continuare D.A.D.)*, ședința din 26 august 1920, p. 1292.

4. *Ibidem*.

5. Maxime Mourin, *Histoire des relations européennes*, vol. I, Paris, Payot, 1962, p. 297.

Atunci cînd prima conflagrație mondială se încheia, în fața Europei se conturau cu destulă claritate o serie de probleme, de importanță fundamentală pentru evoluția ulterioară a acesteia, a căror soluționare se impunea cu acuitate. Răspunderea acelor care urmau a hotări destinele unei noi alcătuiți internaționale era deosebită⁶. Conferința de la Paris întrecea în importanță orice alt organism de acest gen cunoscut în istoria diplomației, remarcîndu-se pe bună dreptate că „problemele, ce le-au avut de rezolvat cei patru arbitri închiși în turnul lor de fildeş...”, au fost de o complexitate și amploare fără pereche în Istoria lumii⁷. Pentru România, actul ce urma a fi semnat la Versailles, precum și celelalte tratate de pace definitive ulterior, care decurgeau însă din cel dintii, au avut o semnificație aparte, atît timp cît ele constituiau recunoașterea internațională a hotărîrilor luate de poporul român în cursul anului 1918⁸. De aceea, actul participării delegației române la Conferința păcii, activitatea diplomatică a acesteia, precum și rezoluțiile adoptate la Paris au avut un ecou deosebit în epocă, influențînd în mare măsură cursul realităților politice românești, caracteristice acelei perioade. Lucrările Conferinței au întreținut o atmosferă care a accentuat neînțelegerile dintre partidele politice, componente ale structurii politice conturate odată cu încheierea războiului, complicînd astfel misiunea celor care ne reprezentau țara în forumul parizian⁹. În împrejurările în care eforturile unanime ar fi trebuit să se unească într-o singură direcție, aceea a consolidării statului național unitar și a recunoașterii lui internaționale, partidele politice românești, cu excepția Partidului Socialist, n-au reușit întotdeauna să depășească sfera intereselor de grup, a manifestărilor și a combinațiilor politicianiste. Apelurile la unitate, formulate de cercurile guvernamentale¹⁰, precum și îngrijorarea exprimată de numeroase personalități politice, în legătură cu lipsa de coeziune a tuturor factorilor chemați să sprijine afirmarea pe plan internațional a desăvîșirii unității noastre naționale, caracterizau o stare de fapt care contrasta cu identitatea de vederi și aspirații ale celor mai largi mase de oameni ai muncii, care așteptau cu înfrigurare oficializarea internațională a victoriilor obținute pe cîmpul de luptă¹¹. În plenul Camerei rezultate

6. Cf. Mircea Mușat, *Înfăptuirile maselor populare din România din anul 1918 și confirmarea lor pe plan internațional*, în „Anale de istorie”, nr. 2, 1976, p. 62—63.

7. Bogdan Gollav, *Scrisori din Paris*, în „Fapta”, nr. 19—20, 16 iunie 1920, p. 419.

8. V. V. Tilea, *Acțiunea diplomatică a României*, Sibiu, 1925, p. 9; N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. X, București, 1939, p. 419.

9. Eliza Campus, *Recunoașterea pe plan internațional a desăvîșirii unității statale a României*, în „Studiile”, nr. 6, 1968, p. 1166—1168; Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *op. cit.*, p. 25—28.

10. Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (în continuare Arh. M. A. E.), Fond 71, 1914, vol. 181, f. 32.

11. Alexandru Marghiloman, *Note Politice. 1897—1924*, vol. IV, București, 1927, p. 259.

12. A. A. Bardescu, *Din haosul politicii interne*, în „Fapta”, nr. 22, 30 iunie 1919, p. 470; N. Iorga, *Memorii*, vol. II, p. 246.

primei aplicări a votului universal, discutându-se pe marginea sistemului tratatelor de pace de la Versailles, se releva că „a fost stînjenită acțiunea politice externe a Statului nostru, tocmai în momentul cînd ea avea nevoie ca să fie susținută de noi toți mai mult decît oricînd. A fost stînjenită întii prin transpunerea urîtelor lupte de partid pe chestiuni interne, pe arena frămîntărilor de politică externă”¹³. Neînțelegerile intervenite între Partidul Național Liberal și celelalte partide sau între acestea din urmă s-au adăugat, complicându-le, greutăților întimpinate de delegația română la Conferința păcii, pentru ca acestea, la rîndul lor, să contribuie la accentuarea crizei politice din țara noastră.

În evoluția vieții politice românești, primele complicații determinate de Conferința păcii au fost resimțite încă înainte de deschiderea acesteia. În momentul în care s-a pus problema participării noastre la congresul de pace, în toamna anului 1918, au apărut deja și primele dificultăți de ordin politic, datorate neînțelegerilor izbucnite în jurul formulei guvernamentale ce urma a ne reprezenta la Paris. Încă de la început, s-a pretins că un guvern de generali, ca cel condus de C. Coandă sau unul conservator, n-ar putea răspunde circumstanțelor de care depindea, în mare măsură, viitorul țării¹⁴. În aceste împrejurări, s-a propus constituirea unui guvern național, rezultat în urma colaborării mai multor formațiuni politice, condus de liderul liberal¹⁵. Această alegere nu era întimplătoare. I. I. C. Brătianu era acela de numele căruia se lega intrarea noastră în război și ducerea acestuia, astfel încît el rămînea și cel mai indicat pentru a conduce guvernul și delegația care urma a semna pacea. Forțele politice pasibile a fi consultate în vederea constituirii guvernului național, cerut de împrejurări, erau reprezentate de Partidul Național Liberal, Partidul Conservator Naționalist, Partidul Naționalist Democrat și Liga Poporului. Gruparea marghilomanistă, care semnase pacea separată de la Buftea, ieșea din cauză, iar formațiunea politică țărănistă nu era încă fondată. Dar, tratativele purtate de I. I. C. Brătianu cu gruparea conservatoare condusă de Take Ionescu n-au dus la nici un rezultat, în timp ce Al. Averescu nu era acceptat, de virtutul premier, printre negociatori, iar N. Iorga refuza orice colaborare¹⁶. Astfel încît, cabinetul național n-a putut fi realizat, din care cauză, delegația țării noastre la reuniunea pariziană nu grupa toate personalitățile care prin prestigiul și suprafața lor politică puteau influența modalitatea de abordare a intereselor românești de către cei care se auto-intitulau „parlament al Lumii Noi”¹⁶. N-au lipsit nici acuzațiile după care, la Paris, ne-am prezentat nepregătiți, aserțiune justificată, oarecum, de desfășurarea ulterioară a lucrurilor¹⁷. În momentul în care s-a

13. D.A.D., 19 decembrie 1919, p. 195; Alexandru Marghiloman, *op. cit.*, p. 212.

14. N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. X, p. 420.

15. Ion Rusu Abrudeanu, *România și războiul mondial*, București, 1921, p. 295.

16. Arh. M. A. E., Fond 71, 1914, vol. 180, f. 1; Ion Rusu Abrudeanu, *op. cit.*, p. 296—297, D.A.D., 12 august 1919, p. 1003.

17. Alexandru Marghiloman, *op. cit.*, p. 248; Arh. M.A.E., Fond 71, 1914, vol. 179, f. 36, 43—45.

văzut că liberalii reușiseră să-și impună punctul de vedere în confruntarea cu celelalte partide politice, pe tema reprezentării noastre la Paris, unele cercuri politice ajunseseră a preconiza chiar, la un moment dat, constituirea unui minister național, condus de generalul C. Coandă¹⁸. Odată soluționată, însă, problema guvernului ce urma a semna pacea, prin alcătuirea cabinetului condus de I. I. C. Brătianu, orice altă listă guvernamentală rămânea o sugestie paleativă, de natură politicianistă, care, trebuie să recunoaștem, nu putea fi substituită guvernului liberal, ce reprezenta partidul care se aflase în fruntea țării în anii războiului. Ceea ce neliniștea și nemulțumea opinia publică, dincolo de faptul că nu se reușise a se institui un guvern național, era absența lui Take Ionescu din delegația română propusă pentru a ne reprezenta la Paris¹⁹. Care era, însă, explicația acestei absențe? În momentul desfășurării tatonărilor impuse de încercările de alcătuire a unui guvern național, Take Ionescu se afla în capitala Franței, desfășurând, alături de alte personalități, o intensă activitate, ca președinte al „Consiliului național al unității române”, în vederea realizării aspirațiilor noastre naționale. Colaborarea propusă de I. I. C. Brătianu conștientizând că nu s-a realizat atât din cauza neînțelegerilor datorate repartiției ministerelor, cât și din cauza șefului lor, nemulțumit de rolul pe care i-l conferea formula unui guvern național²⁰. În aceste circumstanțe, I. I. C. Brătianu, care nu accepta atitudinea afișată de liderul conservatorilor naționaliști, în raporturile cu foștii aliați, și-a asumat singur responsabilitatea tratativelor ce urmau a fi deschise la începutul anului 1919. Totodată, Partidul Național Liberal a inițiat o acțiune de insinuări la adresa lui Take Ionescu, fapt care a declanșat o adevărată campanie de confruntări politicianiste între partidele politice românești²¹. Pe alt plan, însă, disputa I. I. C. Brătianu-Take Ionescu reprezenta alternativa în conformitate cu care urma a fi precizată atitudinea României la Conferința păcii. I. I. C. Brătianu, care considera participarea României la război „ca o rezultată logică a unei continuități de acțiune a partidului liberal”, își propunea să pretindă Conferinței pariziene respectarea clauzelor înscrise în tratatul încheiat în august 1916²². În caz contrar, el declara că se va retrage de la conducerea țării, făcând loc cuiva care ar fi în stare să realizeze ceea ce el nu reușise. Pe de altă parte, Take Ionescu, cunoscut și apreciat de unele cercuri politice occidentale, milita pentru o poziție de colaborare și înțelegere cu aliații, precum și pentru organizarea unui bloc al statelor mici opus tendințelor dictatoriale ale mari-

18. Alexandru Marghiloman, *op. cit.*, p. 221.

19. Ion Rusu Abrudeanu, *op. cit.*, p. 294.

20. Cf. *Unirea Transilvaniei cu România*, Ediția a II-a, București, 1972, p. 626—627, Ion Rusu Abrudeanu, *op. cit.*, p. 295.

21. Arh. M.A.E., Fond 71, 1914, vol. 181, p. 27; Al. Marghiloman, *op. cit.*, p. 209, 285.

22. D.A.D., 19 decembrie 1919, p. 186; 12 august 1920, p. 1018.

lor puteri²³. Deși ambele puncte de vedere erau aduse în discuție și discutabile chiar, I. I. C. Brătianu, erijându-se în ipostaza de diriguitor unic al vieții politice românești, a eludat atît opinia șefului conservator naționalist, cît și activitatea desfășurată de acesta la Paris, afirmînd chiar, mai tîrziu, că la Versailles a avut de înfruntat o „politică de culise“, inițiată de Take Ionescu împotriva sa²⁴. Drept urmare, colaborarea scontată și impusă, dealtfel, de împrejurări, între primul ministru român și „Consiliul național al unității române“, s-a redus, după cum va mărturisi Octavian Goga, la un simplu schimb de cărți de vizită²⁵.

Așa cum se poate observa, încă din faza de pregătire a participării României la Conferința păcii, unele calcule politicianiste și interese de partid au făcut ca delegația ce urma a ne reprezenta să nu concentreze în rîndurile sale toate forțele capabile de a susține interesele țării, creîndu-se astfel o atmosferă de nemulțumire. Și, în loc ca toate forțele politice să-și unească eforturile în jurul acelor care ne reprezentau țara, deplasarea delegației române la Paris era însoțită de numeroase critici, iar misiunea sa blamată și confundată de unii cu o acțiune de partid²⁶. La toate acestea, s-au adăugat circumstanțele în care își desfășura lucrările forumul întrunit la Versailles și tratamentul aplicat României, considerată țară cu „interese limitate“ și confundată aproape cu țările învinse²⁷. La Paris, delegația română a fost pusă de la început în fața unor realități ce presupuneau subordonarea țărilor mici intereselor expansioniste ale marilor puteri, care înțelegeau să folosească acest prilej pentru a-și asigura viitoarea hegemonie europeană. Discordanța, declarată dealtfel, dintre România și puterile antantiste pornea de la formularea scopurilor Conferinței păcii. În timp ce fosta aliată dunăreană, care uneori fusese nevoită să înfrunte singură și izolată rigorile războiului, se gîndea la sacrificiile sale umane și materiale, cei investiți cu autoritatea de a hotărî aveau în vedere numai interesele lor economice, în funcție de care se desfășurau și lucrările forumului deschis în ianuarie 1919²⁸. Așadar, pentru România, ca și pentru celelalte țări mici, instanța internațională întrunită în fosta reședință a Regelui Soare

23. Gheorghe I. Brătianu, *Acțiunea politică și militară a României în 1919*, București, 1919, p. 31; Emilian Bold, *Unele probleme privind participarea delegației române la Conferința păcii (1919—1920)*, în „Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza“ din Iași, Științe sociale, tom. XIV, 1966, p. 43.

24. Const. Kirîțescu, *Istoria războiului pentru întregirea României. 1916—1919*, Ediția a II-a, vol. III, București, p. 515; N. Iorga, *op. cit.*, p. 422; Sherman David Spector, *Rumania at the Paris Peace Conference. A study of the diplomacy of Ioan I. C. Brătianu*, Bookman Associates Inc., New York, 1962, p. 131—158.

25. D.A.D., 12 august 1920, p. 1006.

26. Idem, 19 decembrie 1919, p. 191.

27. N. Iorga, *op. cit.*, p. 422; V. V. Tilea, *op. cit.*, p. 16—19.

28. D.A.D., 17 decembrie 1919, p. 167; Em. Bold, *Aspectele privind poziția marilor puteri față de România la conferința păcii (1919—1920)*, în „Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza“ din Iași, Științe sociale, tom. XVI, 1970, p. 220.

29. Alexandru Marghiloman, *op. cit.*, p. 405.

transforma bucuria încheierii războiului într-un „calvar al păcii”³⁰. I. I. C. Brătianu, odată ajuns la Paris, era confruntat nu cu o atmosferă de echitate și ordine, ci cu un adevărat „haos”, cum conchidea N. Iorga³¹.

Dar, conducătorul delegației române fusese avertizat asupra intențiilor marilor puteri, în ce privește tratamentul ce urma a fi aplicat țării sale la Conferința de pace³². În această conjunctură, I. I. C. Brătianu era pus în fața unei singure alternative: acceptarea condițiilor propuse de marile puteri sau afirmarea unei atitudini de rezistență, precizându-se respectarea clauzelor înscrise în tratatul din august 1916. Poziția adoptată de primul ministru român, având la bază un act semnat de aliații antanțiști și răspunzând cerințelor evidențiate de evoluția realităților românești, contravenea intențiilor celor chemați să hotărască pacea Europei. În același timp, însă, trebuie să remarcăm că, dincolo de toate acestea, în raționamentul șefului liberal interveneau și interese de partid. Pacea trebuia semnată, dar nu oricum, întrucât actul acesta putea fi adăugat ca o nouă realizare a Partidului Național Liberal. Acceptarea condițiilor impuse de dirigitorii congresului de la Versailles reprezenta o virtuală temă a viitoarelor critici proferate de celelalte partide, la adresa liberalilor. Trebuia deci avută în vedere și această circumstanță. Oricum, la Conferința păcii noi ne prezentăm ca semnatori ai unui tratat care impunea includerea României printre țările victorioase și tratată, deci, ca atare. De aici, au decurs complicațiile internaționale și interne survenite ulterior.

În timp ce la Paris mersul dezbaterilor nu lăsa să se întrevadă vreo modificare a punctului de vedere afirmat de marile puteri, în țară, frământările politice tindeau să devină chestiunea dominantă a întregii vieți interne. Această stare de fapt, îngrijorătoare întrucîtva, era favorizată și de cursul lucrărilor Conferinței păcii. Judecînd conjunctura în care se găsea guvernul român, încă din primele zile ale lucrărilor Conferinței, cei mai mulți observatori politici conchideau că I. I. C. Brătianu nu va putea semna tratatul de pace. În această conjunctură, complicațiile interne căpătau o turnură neașteptată. Dealtfel, încercîndu-se a se surprinde caracteristicile acelor împrejurări, agravate de ipostaza în care se găsea delegația română la Paris, se preciza că „de îndată ce un guvern Brătianu nu poate prezida pacea, înseamnă că cu atît mai puțin va putea face aceasta un guvern format din rămășițele vechilor partide. Și pentru că partidele noastre politice, și pentru că oamenii noștri din partidele vechi sunt suspectați, și cu drept cuvînt, de a nu uita de interesele lor personale chiar în momentele grele ca cele de azi, de aceea, cu sfială mai întii, cu tărie mai apoi și cu persistență acum în urmă, se vorbește de un guvern Maniu”³³. Așadar, înainte ca șeful delegației române să-și fi precizat atitudinea, în țară erau

30. Const. Kirițescu, *op. cit.*, p. 508.

31. N. Iorga, *op. cit.*, p. 425.

32. D.A.D., 17 decembrie 1919, p. 167; V. V. Tilea, *op. cit.*, p. 14; Gheorghe I. Brătianu, *op. cit.*, p. 29.

33. P., „Săptămîna politică”, în „Fapta”, nr. 2, 28 ianuarie 1919, p. 32.

preconizate deja noi formule guvernamentale, care presupuneau înlăturarea de la guvern a liberalilor și investitura cu prerogative guvernamentale a unor noi forțe politice³⁴. În același timp, la Paris, desfășurarea lucrărilor Conferinței păcii învedera conturarea unei stări de fapt care-l determina pe I. I. C. Brătianu să-l informeze pe M. Pherekyde, interimarul său, că „situațiunea creată statelor mici la Conferință este din ce în ce mai monstruoasă”³⁵. Încercînd a găsi o explicație acestor circumstanțe, primul ministru român conchidea că „pacea este totdeodată și prea aspră și prea slabă — ea impune condiții napoleoniene și vrea să le execute cu mijloace wilsoniene”³⁶. Convingerea generală era aceea că speranțele României vor fi dezamăgite, iar „decepția — cum preciza I. I. C. Brătianu — va fi formidabilă”³⁷. Toate acestea făceau ca în țară, cei mai mulți să se declare pentru renunțarea la atitudinea adoptată de șeful liberal, urmînd ca Take Ionescu, adeptul celeilalte poziții, să fie adus în fruntea guvernului, ori, în eventualitatea unei nereușite, sarcina să fie preluată de un guvern tranzitoriu, de coloratură militară³⁸. La curent cu aceste manevre politice, I. I. C. Brătianu nu se gindea să părăsească Parisul și, deci, nici guvernul, chiar dacă, la începutul verii anului 1919, împrejurările interne și internaționale se agravasera și mai mult³⁹. Apropierea datei semnării păcii nu aducea nimic îmbucurător pentru România, atîta timp cît acel „triumf al Dreptului”, deși reclamat ca principiu fundamental, continua a fi ignorat la Versailles, făcîndu-ne „să așteptăm, la ușa închisă a Marilor Puteri, sentința fără apel, pe care vor să o pronunțe”⁴⁰. În interior, opoziția antiliberală se arăta tot mai îngrijorată, declarînd că, prin atitudinea sa, I. I. C. Brătianu ridică împotriva noastră consensul marilor puteri, în timp ce opinia publică începuse a se pronunța împotriva foștilor Aliați, convinsă că datorită acestora, interesele noastre continuau a fi nesocotite de diriguitorii Versailles-ului⁴¹. Negocierile purtate între diferitele formațiuni politice românești reclamau modificarea poziției noastre la Conferința păcii, preconizîndu-se acceptarea tratatelor în sensul propunerilor acesteia, fără a se admite însă aservirea economică și politică a țării⁴².

Semnarea tratatului de la Versailles, la 28 iunie 1919, comentată în chip diferit de cercurile internaționale și cele politice românești, a constituit un nou motiv al discordiilor caracteristice sistemului partidelor

34. Alexandru Marghiloman, *op. cit.*, p. 256—257; *Cronica politică*, în „*Democrația*”, an. VII, nr. 3, aprilie 1919, p. 185.

35. Arh. M.A.E., Fond 71, 1914, vol. 180, f. 149.

36. *Ibidem*, f. 152.

37. *Ibidem*.

38. Alexandru Marghiloman, *op. cit.*, p. 322—323.

39. Arh. M.A.E., Fond 71, 1914, vol. 180, f. 183.

40. A. A. Bardescu, *Între aliați*, în „*Fapta*”, nr. 19—20, 16 iunie 1920, p. 412.

41. *Dintr-o săptămînă pe alta și Săptămîna politică*, în „*Fapta*”, nr. 19—20, 16 iunie 1920, p. 411—412.

42. Alexandru Marghiloman, *op. cit.*, p. 333, 338.

politice românești⁴³. După ee și-a pus semnătura pe actul care statornicea pacea cu Germania, primul ministru român, convins de zădărnicia eforturilor sale, părăsea, la 2 iulie 1919, Parisul, adresînd Consiliului suprem un memoriu în care-și justifica atitudinea⁴⁴. Gestul lui I. I. C. Brătianu, în afara altor consecințe, a avut un larg ecou în rîndurile cercurilor politice internaționale și în presa europeană a vremii. Deși, în general, atitudinea României nu era privită cu înțelegere, o parte a marilor cotidiane occidentale, mai ales franceze, au denunțat opiniei publice europene nesocotirea de către areopagul păcii a intereselor românești, arătîndu-se că din această cauză „starea spiritelor în România este în momentul de față destul de îngrijorătoare”⁴⁵. Întorcîndu-se în țară, primul delegat român nu intenționa să renunțe la atitudinea adoptată pînă atunci. Se sublinia chiar, în declarațiile unor fruntași liberali, că „se poate vedea limpede că linia de conduită a partidului liberal este, de a nu semna cu nici un preț o pace care nu ne-ar satisface dreptele noastre revendicări, care ne-ar știrbi suveranitatea națională și care ne-ar impune condițiuni economice îngrijorătoare în viitor pentru dezvoltarea economică a României mari.” Criticîndu-l pe Al. Marghiloman, pentru atitudinea sa din anii războiului, și pe șeful Ligii Poporului, pentru semnarea preliminarilor de la Buftea, Partidul Național Liberal se prezenta în fața țării ca singurul în stare a face față situației interne. Referîndu-se la Partidul Conservator Naționalist, liberalii arătau că acesta era ruinat de efectele unei crize puternice, iar Take Ionescu, șeful grupării, a încercat, prin atitudinea sa concesivă în fața Consiliului suprem și prin acceptarea imixtiunii economice și politice străine, să-și restabilească autoritatea, intenționînd a se impune în viața politică românească, ca reprezentant al democrației occidentale⁴⁶. Declarațiile liberalilor aveau în vedere, desigur, și apropiatele alegeri parlamentare care urmau a indica opțiunea maselor abia chemate la viața politică a țării, stare de fapt ce se dovedea a avea repercursiuni serioase asupra cursului general al vieții politice⁴⁷. Pe de altă parte, celelalte partide politice veneau cu calculele lor. La începutul lunii iulie 1919, se vorbea de un guvern condus de C. Coandă, care urma să renunțe la politica de rezistență, ce nu reprezenta „sentimentul țării”⁴⁸. Erau discutate, de asemenea, și alte formule guvernamentale. Unii politicieni cereau un cabinet compus din reprezentanții noilor provincii, în timp ce alții se declarau pentru un guvern național. Preferințele erau nuanțate în func-

43. Cf. V[întilă] B[rătianu] și R[omulus] A[ngelescu], *Pacea de la Versailles, din punct de vedere geografic și politic*, în „Democrația”, an. VII, nr. 7, iulie 1919, p. 375—376.

44. Const. Kirișescu, *op. cit.*, p. 524.

45. *Cronica politică*, în „Democrația”, nr. 7, iulie 1919, p. 413.

46. *Ibidem*, p. 415.

47. Cf. Gh. I. Florescu, *Partidele politice în alegerile parlamentare din 1919*, în *Anuarul Institutului de istorie și arheologie „A. D. Xenopol”*, IX, 1972, p. 318—319.

48. N. Iorga, *Memorii*, vol. II, p. 225; Alexandru Marghiloman, *op. cit.*, p. 341—343.

ție de atitudinea ce trebuia a fi adoptată de România față de tratatele de pace care urmau a fi încheiate. În timp ce pentru continuarea „rezistenței” se declara Partidul Național Liberal, Partidul Național din Transilvania, Partidul Democrat al Unirii din Bucovina și Partidul Țărănesc condus de Ion Inuleț, altele, printre care Partidul Conservator Naționalist, Partidul Naționalist Democrat și Liga Poporului, cereau revizuirea vechii atitudinii, pentru a nu ne complica relațiile cu Aliații. Însă, nu toate partidele care militau pentru recunoașterea clauzelor tratatului din august 1916 erau animate de aceleași aspirații și interese politice. Pe cînd I. I. C. Brătianu intenționa să-și continue guvernarea, încercînd a-și consolida astfel autoritatea amenințată de noile organizații politice, Iuliu Maniu și Ion Nistor erau convinși că numai un guvern al tuturor partidelor putea să se impună în fața Conferinței de pace. Nici grupul celor care preconizau reconcilierea cu Antanta nu se manifesta ca un organism unitar. Take Ionescu și Nicolae Iorga cereau o schimbare, nemulțumiți de rolul pe care-l deținuseră în intervalul din urmă, considerîndu-l vinovat, pentru aceasta, pe liderul liberal. Al. Avereșcu, purtat de laurii unei popularități imense, se considera îndreptățit să preia conducerea, încercînd însă, mai întii, să-și clarifice relațiile cu fostele puteri aliante, dispus, pentru aceasta, a trata și a accepta condițiile impuse la Versailles⁴⁹. În această conjunctură, deși începuse a se vorbi de un guvern de tranziție condus de Corneliu Mănolescu-Râmnicăneanu, se părea că șansele cele mai mari, în vederea preluării succesiunii, le-ar fi avut Take Ionescu. Or, o asemenea formulă, ar fi rezervat conservatorilor progresiști un rol lipsit de însemnătate în evoluția vieții politice românești, cunoscute fiind raporturile dintre cei doi foști colaboratori conservatori. Așa se explică atitudinea lui Al. Marghiloman, care nota că „e mai bine a ajuta pe liberali care, în acest moment fac o politică națională demnă, și a da la o parte clica lui Take Ionescu”, pe care-l numea „îngerul supunerii josnice”⁵⁰.

Criza politică românească intrase, la sfîrșitul verii anului 1919, într-o fază agravantă, determinată atît de cursul realităților interne, cît și de desfășurarea lucrărilor Conferinței de pace. Se aștepta ca semnarea tratatului de pace cu Austria să aducă unele clarificări. De fapt, și în alte țări, confruntate cu realități asemănătoare celor existente în România, evoluția vieții politice urma același curs, influențat serios de complicațiile relevate de lucrările Conferinței pariziene⁵¹. Încheierea la 10 septembrie 1919, la Saint-Germain, a păcii cu Austria, a adus România în pragul crizei guvernamentale. Respingînd nota remisă de delegația română la 8 septembrie 1919, în care se arăta că formularea propusă de marile puteri tratatului cu Austria contravenea suveranității și independenței țării noastre, Consiliul suprem punea guvernul liberal

49. N. Iorga, *op. cit.*, p. 227—228 ; Alexandru Marghiloman, *op. cit.*, p. 344, 347.

50. Alexandru Marghiloman, *op. cit.*, p. 369, 374.

51. Arh. M.A.E., Fond 71, 1914, vol. 183, f. 30—34 ; 50—52 ; N. Iorga, *op. cit.*, p. 242.

intr-o situație limită⁵². În țară, acțiunile opoziționiste antiliberale deveniseră deosebit de insistente, reclamându-se schimbarea liniei politicii noastre externe. Necesitatea abandonării „rezistenței“ devenise o evidență, fapt care impunea precizarea că „dacă am perpetua această tactică riscăm să periclitm mari interese, iar dacă am schimba-o avem șanse să dobîndim pe seama țării mari concesiuni“⁵³. În această conjunctură, I. I. C. Brătianu, convins de altfel de ineficacitatea tentativei de infruntare a voinței Consiliului celor patru, își prezenta, la 12 septembrie 1919, demisia, punînd-o pe seama imposibilității semnării unui act care se dovedea a fi incompatibil cu suveranitatea și independența țării⁵⁴. Calculele brătieniste se vedeau depășite de gravitatea circumstanțelor interne și externe. Alegerile parlamentare nu mai puteau fi amînate, iar acceptarea hotărîrilor „puterilor aliate și asociate“, în privința păcii cu Austria, ar fi compromis și mai mult popularitatea Partidului Național Liberal, care pretindea a fi singura formațiune politică ce milita pentru apărarea independenței naționale⁵⁵. Dezvăluind substratul acestor manevre, Partidul Socialist releva că „simțind că tratatul trebuie pînă la urmă să se semneze, liberalii vor să-și facă platforma în opoziție pe antipatriotismul și vînzarea intereselor țării, adusă celor care-l vor semna“⁵⁶. Admițînd tacit eșecul liniei politicii sale externe, I. I. C. Brătianu nu abandona ipostaza de lider al vieții politice românești, chiar dacă, prin aceasta, „a exploatat, cum se va remarca, nu prima oară în istoria politică — situația internațională pentru interese personale și de partid, ignorînd interesele țării“⁵⁷. Renunțînd la prerogativele guvernamentale, fostul premier va proceda în așa fel încît crizei ministeriale să i se găsească o rezolvare provizorie, care să-i continue opera guvernamentală și să-i permită revenirea în fotoliile ministeriale. În același timp, frămîntările interne, survenite odată cu deschiderea crizei guvernamentale, nu lăsau a se întrevădea posibilitatea unei concilierii și deci a colaborării forțelor politice interesate în modificarea raporturilor noastre cu Consiliul suprem aliat, deși, așa cum nota N. Iorga „se ajunsesese... la o adevărată psihoză generală în ce privește condițiile de la Paris“⁵⁸. Aceste neînțelegeri, care se manifestau în permanență, în interiorul sistemului partidelor politice, întrețineau o atmosferă ce facilita punerea în practică a planurilor liberale, care, prevăzători, cereau să rămînem recunoscători Aliaților și să nu ne îndepărtăm de ei, convinși că și de sprijinul lor va depinde eventuala lor revenire la conducerea țării⁵⁹. Prelungirea crizei guvernamentale se explica prin aceea că soluțiile propuse nu conveneau lui I. I. C.

52. Cf. Mircea Djuvara, *Trebuie oare să semnăm tractatul cu Austria?*, București, 1919, p. 5—6.

53. D.A.D., 12 august 1920, p. 1017; 22 decembrie 1919, p. 219.

54. „Dimineața“, din 21.IX/4.X. 1919, p. 1; V. V. Tilea, *op. cit.*, p. 28.

55. Cf. M. Mușat, I. Ardeleanu, *op. cit.*

56. „Socialismul“ din 21.IX.1919, p. 1 și 18.X.1919, p. 1.

57. V. V. Tilea, *op. cit.*, p. 19.

58. N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. X, p. 428.

59. Mircea Djuvara, *op. cit.*, p. 30.

Brătianu. Rînd pe rînd, au căzut toate paleativele ministeriale ce urmau a fi conduse cînd de Corneliu Manolescu-Râmnicăeanu, cînd de Iuliu Maniu sau de formula bicefală Take Ionescu — Al. Averescu⁶⁰, pentru a se accepta, în cele din urmă, acel interludiu guvernamental instituit la 27 septembrie 1919, prin intermediul căruia liberalii continuau a hotărî destinele țării. Adus la cîrma țării pentru a organiza prima consultare a corpului electoral în baza sufragiului universal, guvernul Artur Văitoianu a continuat politica de „rezistență” față de hotărîrile Consiliului suprem⁶¹. S-a ajuns, în aceste condiții, ca majoritatea partidelor politice să se ridice împotriva unei stări de fapt care, cu fiecare zi, ne apropia de data renunțării la afișarea unei atitudini care ajunseseră în disonanță față de realitățile concrete internaționale⁶². Totuși, nu s-a putut evita starea de tensiune, determinată de nota ultimativă prin care puterile aliate ne cereau să ne clarificăm poziția, ajungînd, în cele din urmă, să semnăm un document internațional de mare însemnătate, sub presiunea unor circumstanțe externe⁶³.

Înainte de aceasta, însă, viața politică din România avea să cunoască noi tulburări și dificultăți. În urma desfășurării alegerilor parlamentare din noiembrie 1919, nici o organizație politică n-a reușit să se impună ca formațiune guvernamentală⁶⁴. S-a recurs atunci la serviciile unui cabinet de concentrare — cunoscutul „Bloc parlamentar” —, care reunea în rîndurile sale pe naționalii transilvăneni, pe naționaliștii democrați, țărăniști, precum și grupările conduse de Ion Nistor și Ion Inculeț⁶⁵. Negocierile purtate în vederea alcătuirii noului cabinet aveau în vedere, înainte de toate, perspectiva semnării tratatului de pace cu Austria⁶⁶. Au fost consultate, pentru aceasta, toate partidele politice, sondîndu-se chiar și opinia publică, pentru a nu se lua vreo hotărîre care să contravină intereselor generale⁶⁷. Al. Vaida Voevod, odată acceptînd ipostaza de șef de guvern, nu ezita să ceară precizări nici chiar celor care dirijaseră pînă atunci politica externă a României — liberalii —, solicitînd, totodată, după propria-i mărturisire, colaborarea generalului Al. Averescu, care a intrat, de altfel, în guvern⁶⁸. „Și atunci mi-am zis, va recunoaște el mai tirziu, văzînd jocul diferitelor partide,

60. N. Iorga, *Memorii*, vol. II, p. 249; Alexandru Marghiloman, *op. cit.*, p. 386, 398.

61. D.A.D., 12 august 1920, p. 1023; N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. X, p. 249.

62. R. Patrăliuș, *Inceputuri de limpezire*, în „Fapta”, nr. 25, 29 noiembrie 1919, p. 522.

63. D.A.D., 12 august 1920, p. 1023.

64. Gh. I. Florescu, *op. cit.*, p. 328.

65. Gh. Buzatu, *Un capitol de istorie politică — constituirea, guvernarea și dispariția „Blocului parlamentar” (1919—1920)*, în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie” „A. D. Xenopol”, XIII, 1976, p. 134.

66. N. Iorga, *op. cit.*, p. 430; *idem*, *Memorii*, vol. II, p. 280—283; Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 135.

67. D.A.D., 12 august 1920, p. 1020.

68. *Ibidem*, p. 1018, 1020; E. Crăciun], *Săptămîna politică*, în „Fapta”, nr. 25, 7 decembrie 1919, p. 544.

văzînd toată greutatea situațiunii. . . un om este un om ; un partid este un partid, vorba este de interesele țării⁶⁹. Așa a ajuns să treacă peste intrigile politice, hotărînd să încheie pacea cu Austria. Odată depășit momentul semnării, caracterizat de unii drept moment al „resemnării generale“, frămîntările politice n-au încetat⁷⁰. Dimpotrivă. I. I. C. Brătianu, deși preciza că în problemele de politică externă sentimentele tuturor trebuie să fie aceleași, nu se declara de acord cu semnarea tratatului de la Saint-Germain. Liderul liberal, care, înainte de toate, nu voia să-și recunoască vreo vină pentru condițiile în care se încheiasse această îndelungată confruntare cu Consiliul suprem aliat, spera să-și facă din atitudinea sa de intransigență o platformă electorală în stare să corecteze, în favoarea sa, rezultatele alegerilor din toamna anului 1919⁷¹. Al. Marghiloman recunoștea că semnarea tratatului din 9 decembrie era un act necesar. A. C. Cuza considera, însă, că guvernul a greșit cedînd forței, prin semnarea unui tratat care reprezenta „o mare greșeală politică“⁷². Partidele politice componente ale „Blocului“ acceptau actul semnării, ca și Liga Poporului, al cărui șef ocupa unul dintre fotoliile ministeriale și Partidul Conservator Naționalist, ale cărui puncte de vedere convergeau tocmai către ceea ce hotărîse Al. Vaida Voevod.

Semnarea tratatului de pace cu Austria soluționase încă un punct de pe ordinea de zi a Versailles-ului, fapt care a determinat temperarea, pentru un timp, a confruntărilor politice purtate pe această temă. O reluare a acestora, însă, se va produce în vara anului 1920, după deschiderea lucrărilor Parlamentului averescan, cînd în discuția Camerelor au fost aduse chestiunea ratificării tratatelor încheiate deja și a semnării, apoi, a păcii cu Ungaria. Bunăoară, discutînd pe marginea propunerii de ratificare a păcii cu Austria, Partidul Național Liberal revenea la vechile declarații, refuzînd recunoașterea și declarînd că „evenimentele petrecute de la semnarea acestui act arată, din nenorocire, că punctul nostru de vedere era întemeiat și temerile noastre pentru viitor justificate“⁷³. A. C. Cuza, în numele unei disidențe naționalist democratice, care continua a se manifesta ca o facțiune neînsemnată, afirma că tratatul din decembrie 1919 nu corespundea intereselor românești, acuzîndu-l pe Al. Vaida Voevod pentru semnarea acestuia⁷⁴. La rîndul lor, formațiunile politice foste componente ale „Blocului parlamentar“, admițînd ratificarea, nu uitau să atragă atenția asupra faptului că rămîneau în continuare potrivnice politicii liberale⁷⁵. De asemenea, Take Ionescu, recunoscînd necesitatea semnării, își îndrepta atacul împotriva lui I. I. C. Brătianu, precizînd că, „în contra voinței țării, în contra tuturor partidelor, afară de partidul dumneavoastră, în contra voinței însăși a d-voastră, căci v-ați retras de la guvern, ați vrut

69. D.A.D., 12 august 1920, p. 1019.

70. Idem, 14 august 1920, p. 1083.

71. D.A.D., 12 august 1920, p. 1018.

72. Idem, 17 decembrie 1919, p. 179 ; 18 decembrie 1919, p. 181.

73. Idem, 12 august 1920, p. 1001—1002.

74. *Ibidem*, p. 1003.

75. *Ibidem*, p. 1014—1017.

să continuați o politică nefastă!⁷⁶. Mai mult încă, noul ministru de externe îi considera pe liberali răspunzători morali pentru nota ce ne-o adresase Consiliul suprem, la 12 octombrie 1919, precizînd, și pe bună dreptate, că orice politică realistă, apropiată intereselor țării și nu celor de partid sau personale, impunea evitarea acesteia⁷⁶. Odată cunoscut punctul de vedere al guvernului, invectivele au început să ia locul aprecierilor cît de cît obiective, discuțiile transformîndu-se într-un prelungit schimb de recriminări politicianiste, purtate între Partidul Poporului și Partidul Național. Acuzațiile reciproce au mers atît de departe încît s-a impus, la un moment dat, intervenția primului ministru, singurul care mai putea calma această atmosferă de reproșuri ce prejudiciau desfășurarea politicii externe a României⁷⁷.

În sfîrșit, semnarea tratatului de pace cu Ungaria, la 4 iunie 1920, reprezenta ultimul acord de drept internațional, care venea să statornicească noua ordine europeană în centrul și sud-estul continentului, reprezentînd în același timp, cum s-a remarcat de altfel, „ceasul culminant în istoria neamului nostru”⁷⁸. Și, bineînțeles, considerațiile de ordin politic au reapărut uneori, chiar dacă, între timp, se ajunsese la un oarecare acord în probleme de politică externă. Așa, de exemplu, liberalii încercau din nou să demonstreze că „politica rezistenței” era singura care răspundea realităților internaționale evidențiate de fondul impresionantului „dosar al Versailles-ului”, conchizînd că timpul a fost acela care a demonstrat „că partidul liberal avea dreptate și că d-nul Take Ionescu se înșeală”⁷⁹. Dar, treptat, vechile confruntări specifice structurii politice românești vor înceta, întrucît complicațiile interne ajunseseră să domine întreaga viață politică românească.

Atîta timp, însă, cît sistemul tratatelor de pace care urma a rezulta încheierii primei conflagrații mondiale nu fusese încă statornicit, realitățile politice românești au continuat, așa cum am văzut, să evolueze sub înfrurirea cursului desfășurării acestora. Caracteristicile crizei politice românești s-au repercutat asupra atitudinii adoptate de România față de hotărîrile Consiliului suprem, influențînd astfel formularea principiilor politicii externe românești. În afară de toate acestea, trebuie să subliniem, încă o dată, faptul că partidele și personalitățile politice românești n-au reușit, nici chiar în aceste circumstanțe, hotărîtoare pentru viitorul ființei noastre naționale, să renunțe la interesele politicianiste, de grup, punîndu-și întreaga activitate, în slujba unor interese majore. Astfel încît, se putea întrevădea deja care va fi evoluția ulterioară a realităților politice conturate încă din anii războiului și caracterizate de permanente pertractări și înțelegeri trecătoare, ini-

76. *Ibidem*, p. 1023.

77. D.A.D., 14 august 1920, p. 1083—1089.

78. Idem, 18 august 1920, p. 659; V. V. Tilea, *op. cit.*, p. 49; vezi și S. Șerbescu, *Tratatul de pace cu Ungaria*, I și II, în „Ideea europeană”, an. II, nr. 43 și 44, iunie—iulie 1920.

79. *Cronica externă*, în „Democrația”, an. VIII, nr. 9, septembrie 1920, p. 231.

țiate de partidele politice burgheze, de confruntări și acțiuni seđițioase, care întrețineau un climat politic străin intereselor țării. Desigur, în aprecierea unor circumstanțe atât de complexe, nu trebuie să uităm că la întreținerea și chiar la accentuarea crizei politice din România au contribuit și hotărârile adoptate la Conferința păcii. Atîta timp cît marile puteri antantiste, dorind să-și asigure poziții economico-strategice în toate regiunile lumii, recurgeau la afișarea unor manifestări dictatoriale, forțele politice românești nu puteau rămîne într-o expectativă care n-ar fi avut întotdeauna o justificare⁸⁰. Și, bineînțeles, punctele de vedere nu puteau fi aceleași, ajungîndu-se astfel la confruntări, explicabile totuși pînă la un punct, care luau apoi forma luptelor de partid. Nici sarcina celor ce urmau a schița noua configurație a Europei nu era ușoară. Numai printr-un efort general, dealtfel, s-a ajuns ca, pe harta Europei, hotarele geografice ale statelor să se confunde cu hotarele etnice, astfel încît, cu toate imperfecțiunile lui, sistemul tratatelor de pace parizian să reprezinte cu adevărat un pas înainte în evoluția acestui continent. „Ceea ce n-au putut înfăptui de sute de ani popoare asuprite, conchidea unul dintre reprezentanții proeminenți ai politicii externe românești, a fost restaurat, reinchegat și restabilit pe temeiul sănătos și firesc al principiului naționalităților la Versailles, la Sevres, la St. Germain, la Trianon și Neuilly“⁸¹. Dincolo de orice alte considerații, trebuie să subliniem faptul că în acest context european atât de complex, România a militat în permanență pentru afirmarea celor mai înalte principii de politică externă, reușind astfel să impună recunoașterea internațională a acelor acte de voință și a hotărîrilor care au reprezentat incununarea și desăvîrșirea statului național român.

LE SYSTÈME DES TRAITÉS DE PAIX DE PARIS ET LES RÉALITÉS POLITIQUES ROUMAINES (1919 — 1920)

R É S U M É

L'action de participation de la délégation roumaine à la Conférence de paix de Versailles, son activité diplomatique, ainsi que les résolutions adoptées à Paris, ont eu un écho particulier à l'époque, influençant dans une grande mesure le cours des réalités politiques roumaines, caractéristiques à cette période. Les travaux de la Conférence entretenirent une atmosphère qui accentua les discussions entre les partis politiques, compliquant ainsi la mission de ceux qui représentaient notre pays au forum parisien.

Au cours de l'évolution de la vie politique roumaine, les premières complications déterminées par la Conférence de paix furent ressenties avant son ouverture. Au moment même où l'on a soulevé la question de notre participation au Congrès de paix, en l'automne de l'année 1918, les premières difficultés d'ordre

80. Mircea Djuvara, *Cîteva considerațiuni generale asupra Conferinței de la Paris*, București, 1919, p. 4; Th. C. Aslan, *Clauzele financiare ale tratatelor de pace privitoare la România*, în „Democrația“, an. VIII, nr. 5—6, mai—iunie 1920, p. 121.

81. I. G. Duca, *Cîteva învățăminte ale păcii generale*, în „Democrația“, an. VIII, nr. 11—12, noiembrie—decembrie 1920, p. 305.

politique, dues aux dissensions éclatées autour de la formule gouvernementale qui devait nous représenter à Paris, se montrèrent déjà. À tout cela on ajoutait aussi les circonstances dans lesquelles se développaient les travaux au forum réuni à Versailles et le traitement appliqué à la Roumanie, considérée comme un pays „à intérêts limités“ et à peu près confondus avec les pays vaincus.

Une fois à Paris, I. I. C. Brătianu, le chef de la délégation roumaine, était mis en face d'une seule alternative concernant l'attitude à adopter, vues les décisions de l'aréopage constitué à Versailles: l'acceptation des conditions proposées par les grandes puissances, ou l'affirmation d'une attitude de résistance, prétendant le respect des stipulations inscrites dans le traité d'août 1916. La position adoptée par le premier ministre roumain, ayant comme principal élément un acte signé par les alliés de l'Entente, qui répondait aux nécessités mises en évidence par l'évolution des réalités roumaines, contrevenait aux intentions de ceux qui étaient destinés à décider la paix de l'Europe. Pendant qu'à Paris l'évolution des débats ne laissait pas à entrevoir une modification quelconque du point de vue affirmé par les grandes puissances, à l'intérieur du pays les troubles politiques tendaient à devenir le problème dominant de toute la vie interne. La plupart des partis politiques se déclarait pour la renonciation à l'attitude adoptée par le chef libéral.

La signature du traité de Versailles, commentée différemment par les cercles diplomatiques internationaux et les cercles politiques roumains, constitua une nouvelle cause de dissensions, caractéristiques au système des partis politiques roumains. Dans cette conjoncture, la crise politique roumaine entra dans une phase aggravante, déterminée autant par le cours des réalités internes, que du déroulement des travaux de la Conférence de paix. La conclusion, à Saint-Germain, de la paix avec l'Autriche, mena la Roumanie au seuil de la crise gouvernementale. C'est ainsi qu'on arriva au changement du gouvernement le 27 septembre 1919 et on institua ensuite la formule gouvernementale dirigée par Al. Vaida Voievod, qui signa la paix avec l'Autriche.

Mais les confrontations politiques déterminées par les débats de la Conférence parisienne, continuèrent tant que le système des traités de paix qui devaient en résulter à la fin de la première conflagration mondiale, ne fut pas encore établi. La signature de la paix avec l'Hongrie et la ratification des traités conclus ramenèrent à l'actualité l'ancien thème des controverses politiques, sans modifier quand même la ligne de la politique extérieure roumaine, qui militait pour l'affirmation des plus hauts principes de politique extérieure.